

fészítéseivel szemben is. Később, évek, néha évtizedek múlva, mikor már a növendék is mélyebben átlátja az emberi sorsot: már többen értik meg nevelőjüket is. De akkor már gyakorlatilag régen megszűnt a nevelő és növendék viszonya s akkor kezdődik csak — sajnos nagyon későn — a nevelők igazi fölismerése és helyes értékelése.

Papp János.

A középiskola mint intézmény és a társadalom*

A Magyar Középiskolának 1933. évi 11—12. számában Zibolen felveti és fejtegeti azt a kérdést, vajjon a gimnázium teljesen függ-e a társadalomtól, mint mindenkori érdekeinek kiszolgálója, vagy bizonyos függőség mellett van-e önálló léte és élettartalma is. Gyakorlati célokat szolgáló mondanivalómban ezt a kérdést csak futólag érintem. E helyett először is röviden vázolom a *társadalom szerepét középiskolák alapításában*, illetőleg azok földrajzi elhelyezésében.

Ismeretes, hogy régebben lóuraink, felekezetek, községek, testületek vállvetve alapítottak középiskolákat és szerető gonddal kísérték működésüket. Ez az áldozatkészség idővel erősen megcsappant, talán ugyanabban a mértékben, amilyenben az állam ráeszmélt kulturpolitikai jogaira és kötelességeire. Igen sok iskolafenntartó átadta iskoláját az államnak, mások az államsegély fejében befolyást engedtek az államnak tantervben, módszerben, belső rendben és személyi ügyekben is. A kor színvonalának megfelelő középiskola fenntartása manapság igen sok költséggel jár, melynek csak kis hányada térül meg a tanulóktól szedett díjakból. Ennek következménye, hogy ahol az újabb évtizedekben községek a maguk költségén vagy nagylelkű adományokból új gimnáziumot alapítottak, ott az elérendő államsegély reménye is jelentős ható tényezőnek bizonyult.

Az alapítók természetesen első sorban a maguk hozzátartozóinak, a községbelieknek, hitsorsosaiknak kívánnak szolgálatot tenni. Ahol társadalmi mozgalom indult meg arra, hogy ott *állami* középiskola létesüljön, természetesen néhány család gyermekének helyben való taníttatása, az idegenből jövő tanulók ellátásából, a tanári családok lakbéréből, vásárlásaiból, iskolai épület emeléséből az iparra és kereskedelemre háruló jövedelem, a város művelt elemeinek szaporodása a fő indító ok. Sokszor az a jelszó, mely szélesebb körökben növeli a mozgalom népszerűségét, hogy a község a maga gyermekeiből kapja jövedő vezetőit. A középiskolát azért óhajtják, mert „úri” iskola és emeli a környék szemében az illető város tekintélyét. Régi tapasztalat, hogy hogy sokszor nem a kultúr-szükséglet, a gimnáziumi oktatásra alkalmas tanulók nagy száma teremti meg a középiskolát, hanem a középiskola pusztán avval, hogy helyben van, sok szülőt arra bír, hogy a

* 1938 febr. 12-én a tanulmányi felügyelői értekezleten Szegeden elhangzott előadás második része.

jövőre vonatkozó terveit megváltoztassa és gimnáziumba irassa be gyermekét.

Mások a körülmények hirtelen növekedő nagy városokban és ismét mások a magániskolák esetén. A magániskolát, mely nagyobb tandíjat szed, legtöbbször a vele összekötött internátus tartja fenn. Mint-hogy magánvállalkozás, népszerűvé kell tenni a társadalomban az intézményt, hogy minél több tanuló iratkozzék be. Ennek útja az, hogy újszerű oktatási és nevelési elveket hirdet, a többnyire fiatal tanári kartól megfeszített munkát követel, nem egyszer pedig az odatóduló többnyire gyengébb tanulók elbírálásában alacsonyabb mértéket alkalmaz, vagy engedményeket tesz egyes növendékek iskolamulasztásai terén, hogy egyidejűleg más tanfolyamokra is járhassanak. Az érdekelt társadalom pedig kifelé nem szívesen ismeri be a valódi okot, amelyért a hozzája tartozót ebbe az iskolába járattja. Már a maga megnyugtatósára is ennek az iskolafajnak a dicsérője lesz.

Éppen azért, mert a középiskola alapításánál esetlegességeken kívül igen gyakran a társadalomnak bizonyos tekintetben szűkkörű érdekei a döntők, amely érdekek elől a legfőbb tanügyi hatóság sem tud teljesen elzárkózni, kultúrpolitikai szempontból középiskoláink földrajzi elhelyezése kifogásolható.

A társadalom természetesen hatással van időnként a *középiskola nevelési és oktatási céljaira*. tanításának anyagára is. Nagyobb tömegeket mozgató felfogások, vagy legalább is szervezett kisebb közösségek által úton-útfélen hirdetett nézetek a középiskolában szeretnének érvényesülni, hogy ennek közvetítésével majd a társadalomban is uralkodjanak. Itt a napi sajtónak óriási szerepe van, mert a könnyen sugallható társadalommal nem nehéz elhíttetni, hogy amit naponként olvas, az tulajdonképpen a saját maga meggyőződése. A sajtó irányítása nélkül a társadalmat az iskolai munkának és életnek csak egy-egy kiszakított része érdekli, nem a nagy összefüggések, melyek a középiskola jelenlegi szervezete, kitűzött célja és a nemzeti érdek, az időszzerű kulturális feladatok között fennállanak. Volt idő, mikor szervezett társaságok a túlnyomó többségében hívő magyar társadalomnak állandóan a felekezeti középiskolák megszüntetésének szükségességét hirdették a sajtóban; az osztályharc és történelmi materializmus szócsöve a klaszszikus nyelvek hasznalatanságáról dörgött és úgyszólván technikai szakiskolává tette volna a történelmileg fejlődött magyar gimnáziumot. A forradalmak tervbe vett iskolai reformjáról talán nem is kell szólanom. A kommunizmus leverése után valóban az egész társadalom kívánta az értelmi nevelés mellett a hangsúlyozottabb valláserkölcsi és nemzeti nevelést. Azóta inkább csak néhány diáköngyilkossággal kapcsolatban, középiskolai törvényjavaslatok tárgyalásának idején, vagy sportügyek körül volt a napi sajtóban is megnyilatkozó nagyobb érdeklődése a társadalomnak a középiskola iránt. Nem beszélék helyi jelentőségű műviharokról, továbbá arról, hogy a rossz tanuló szülője mindenütt és mindenkor a gimnáziumban találja a hibát és baráti beszélgetések közben vagy „Beküldetett” című újságcikkben mindig úgy szeretné meg-

reformálni a középiskolát, amint azt fiának bizonyítványa legjobban megkívánná.

Ugyanakkor, mikor külföldön hatalmas erők küzdenek a középiskoláért, és nemcsak a pedagógiai és tudós társadalom folytat tartalmas vitákat az új középiskoláról, annak tárgy-kiválasztásáról, módszeréről, mikor szinte pörölycsapásokkal kovácsolják több országban a kollektív lelket, akkor nálunk a társadalomnak legnagyobb része a bizonyítvány szempontjából vizsgálja és szeretné befolyásolni a gimnázium munkáját.

Ennek oka, hogy az ország megcsonkítása, a megélhetés nehézsége, úgyszólván minden társadalmi osztály élet-színvonalának kényszerű leszállítása, a tanult fiatalok gazdasági pályákon való elhelyezkedésének ugyancsak nagy nehézsége még idegeesebbé teszi a szülői társadalmat. A középiskolai érettségi bizonyítvány a minősítési törvény szerint bizonyos tisztviselői állásokra képesít. Bármennyi legyen is az állástalan diplomások száma, a szülői ház mégsem tesz le arról a reményéről, hogy némi összeköttetések felhasználásával mégis csak egy kis biztos kenyérhez jut a fiú, főleg, ha az egyetemet is elvégezte. Tehát egyfelől az „úri” pálya, más felől a „fix” fizetés irányítja őket. Ezért ragaszkodnak egyes szülők oly makacsul ahhoz, hogy a tehetségtelen gyermekük minden jóakarató figyelmeztetés ellenére is, bukások és javítóvizsgálatok árán az érettségihez jusson. Azért könyörögnek a szegényebbek a gyermek részére mindenféle kedvezményért, hogy azután éppen e kedvezmények megtarthatása érdekében újra könyöröghessenek enyhébb osztályozásért. A társadalom pedig, amely az állástalan diplomások nagy számának veszélyeiről panaszkodik, a középiskolák színvonalának emelését kívánja és a középiskolából kikerült ifjúság műveltségének, szellemi erőinek, kitartásának hiányait észreveszi: az egyes esetekben mindig kikel a középiskola szigorúsága ellen és mikor érdekelt fél, enyhébb ítélkezésre igyekszik birni az iskolát.

A középiskola azonban rendes viszonyok között nem változtatja meg célját, tartalmát, módszereit a társadalomnak sokszor egyéni kívánságok és önző osztályérdekek által mesterségesen irányított hangulata szerint és rövid időszakokban többször is. Először azért, mert a középiskola a maga munkáját csak nyugodt légkörben tudja eredményesen végezni és minden iskolai reform megrázkódtatásokkal jár, másodszer azért, mert a gimnáziumnak oly kulturális feladatai vannak, melyeket a közvélemény hullámzásainak közepette is, éppen az egész nemzet érdekében, a történelmi hagyomány szerint kell megoldani. Nagy válságok, megpróbáltatások után mindig megdől a régibb eszményekben való hit. Ennek következménye, hogy utánuk mindig egymást felváltó, túlterhelést okozó iskolai reformokkal kísérleteznek, míg a felelős tényezők és a társadalomnak felelősséget érző része a történelmi hagyományt és az újabb tapasztalatokat is felhasználó alapot adnak a középiskolának.

Az 1934. évi XI. törvénycikk szerint a magyar középiskola feladata, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, a magyar nemzeti művelődés szellemének megfelelő általános műveltséghez juttassa és azt egyetlen i és más főiskolai tanulmányokra képessé tegye.

Nem szükséges szakemberek előtt részleteznem, mennyi ebben a feladat-körben az 1883. évi XXX.- és az 1924. évi XI. törvénycikk célkitűzése és mennyi a korszerű új feladat.

Kisparti János a Katolikus Középiskolai Tanáregyesületnek 1937., február 1-én tartott közgyűlésén tömören így jellemezte ezt az új törvényt követő középiskolát: „A mai gimnázium is a történetileg fejlődött műveltségbe neveli bele tanítványait. Művelő munkáját nem korlátozza a klasszikusok olvastatására, de szerepet juttat nekik, hogy műveltségünk alapjait legalább a hozzánk közelebb álló latin írók művein át megismertesse velük. A mi mai gimnáziumunk mint a történeti műveltség átszármaztatója nem egy tárgy vagy tárgycsoport tantervi túlsúlyával akarja célját elérni, hanem valláserkölcsi, tehát transcendens világnézeti alapon a nemzetismeret lehető széles körében. Tehát a középiskola a különböző formában megjelenő, gyökértelen, a hagyományok iránt érzéketlen racionalista, merőben utilitarista törekvésekkel szemben ma is úgy fogja fel az embert, mint történeti lényt, akit történeti beállítottságával tesz képessé a nemzeti közösségben majdan ráháruló kötelességek teljesítésére“.

Mit várhat tehát a társadalom ettől a középiskolától? Nemcsak az új tantervben a nemzeti kultúra szempontjai szerint gondosan kiválasztott ismeretanyag alaposabb elsajátíttatását, a tanuló szellemi erőinek tervszerű fejlesztését, hanem az ifjúság határozottabb valláserkölcsi és nemzeti nevelését is.

A *nemzeti nevelést* a totális államokban úgy értelmezik, hogy a gyermek valósággal az állam tulajdona, mely egy politikai eszme katonáivá neveli őket. Így például „az újszülött német gyermek csak állami alattvaló, mint a nem-árja idegenek; ami őt állampolgárrá teszi, az az iskolai nevelés, amelynek főfeladata“ — a hivatalos tanterv szavai szerint — „az ifjúságot a nemzet és állam szolgálatára nevelni, a nacionál-szocializmus szellemében.“ Ennek megfelelően irányítja és ellenőrzi az állam az oktatást, a tanárokat, a könyveket és az ifjúsági egyesületeket.“¹

Természetes, hogy másutt másképp értelmezik a nemzeti nevelést, más célt tűznek ki és más módszereket ajánlanak annak megvalósítására.

A *nemzeti-közéletre való nevelés* kérdésének már igen nagy külföldi és elég jelentős hazai irodalma van. Felolvasásom terjedelmét megszabja a nekem juttatott idő s így csak Balanyi György gondolatkelő és hasznos útbaigazításokat adó cikkére hivatkozom, mely Kisparti János: A családi élet útján című könyvében jelent meg. Balanyi a nemzeti közéletre való nevelést, mint hazafias, nemzeti, szociális, állampolgári és politikai nevelést tárgyalja. Sok megszívlelésre méltó útmutatáshoz csak néhány rövid, kiegészítő megjegyzést fűzök. A *nemzeti neveléshez* hozzátartozik elszakított véreink sorsa iránt való állandó érdeklődés is. Ezt pedig főleg az a tanári nemzedék tudja ébren tartani, mely még elszakított területen született, élt. Ez a tanárság, ha akarná, sem

¹) Makay Gusztáv: A magyar nemzeti nevelés problémája. (Nevelésügyi Szemle, 1937. 9—10. szám, 540: oldal.

tudná gondolatait és érzéseit csak a *csonka haza szűk határai közé szorítani.*

A *szociális nevelést* nem lehet azonosítani szociológiai ismeretek tanításával, még kevésbé a szociálisták nevelési rendszerével. Ennek a nevelésnek a tanuló lelkébe „bele kell lopnia a kollektív felelősség elvét, hogy minél előbb megszokja a köz hűséges szolgálatát s a közös javakért és közös becsületért való bátor kiállást.“ Az igazgató és tanár ismerje általában a társadalom életének értékeit, erőit és törvényeit! Ismerje azonban tanulóinak szociális helyzetét, az otthonukban uralkodó életfelfogást is, hogy őket szociális érzületre nevelhesse!

A szegényebb tanuló modorának tapintatos formában való csiszolása, a különböző társadalmi helyzetű tanulók elkülönülésének megakadályozása, a növendékek arra való szoktatása, hogy osztálytársaiknak jogos érzékenységét kíméljék, osztály-segítőpénztár, az osztály vagy a gimnázium érdekében végzendő önzetlen munka, kirándulásokon egyszerű magyar emberekkel való komoly, nem leereszkedő beszédre való példaadás, az intézet épületének, bútorzatának kímélése mind hozzájárul a szociális neveléshez.

Az *állampolgári nevelés* terén is megteszi a magáét a középiskola. Tanáraiknak nagyrésze a harctéren vérzett vagy a magyar hazához való hűségből feláldozta vagyonát. Így jó példát adott az állampolgári érelyekből a tanulóknak is, a fiatalabb kartársaknak is. Helyesen mondja azonban Balanyi: „aki otthoni környezetében nap-nap után a törvények kijátszásának, az állampolgári kötelességek ímmel-ámmal való teljesítésének, sőt az állami érdekek megrövidítésére irányuló törekvéseknek, a laza adómorálnak és más hasonló szociális bűnöknek eseteit látja maga körül végbemenni, abból az iskola a legheroikusabb erőfeszítések árán sem tud jó állampolgárt formálni.“

A titkos választójog megalkotásának idején különösen korszerű épen a társadalom szempontjából felvetni azt a kérdést, hogy a középiskolai tanuló kapjon-e *politikai nevelést* is. Aki egy képviselőválasztás előtt különböző társadalmi rétegekkel beszélgetve azok politikai műveltségét kutatja, elképesztő felfedezésre jut. Pedig a falragaszok, az újságcikkek és nem utolsósorban az otthon a középiskolai ifjúságot is belesodorják a pártok küzdelmeibe. Néhol ez a hatás a tantermekbe is beférkőzik. Tanulságos erre vonatkozólag Tumlirz megjegyzése *Pedagogische Psychologie* című könyvében. Egy osztrák középiskolában néhány évvel ezelőtt nem tudott Klops'ockról előadást tartani, mert az osztályban a kommunista érzelmű zsidó tanulók és az árja származásúak félhangosan, magukból kikelve szidalmazták egymást. Budapesten már több ízben leplezték le középiskolákban szélsőséges pártszervekedéseket. Vidéken is voltak már gyanús tünetek.

Magát a napi politikát, a kicsinyes pártszempontokat, főleg a nemzet jövőjét veszélyeztető felforgató hatásokat távol kell tartanunk a középiskolától. Sőt arra kell kérnünk a szülőket és a nagy társadalmat is, hogy pártpolitikába ne vonják be az ifjúságot. Az iskola egyelőre csak ritka esetben, és akkor is főleg a múlt politikai viszonyokkal foglalkozva nyúl ehhez a kényes feladathoz.

Hogy a magyar gimnázium munkájának sikeréhez egyik elengedhetetlen feltétel a *társadalom támogatása*, azt fejtegetésünkben többször hangoztattuk. Ha a jövő magyar középiskolából kikerülő ifjú több nemzetismerettel, érzelmi beállítottsággal és szilárd akaratral lép ki a társadalomba, mint a régebbi nemzedék, ne kelljen visszarettennie olyan közösségtől, mely az ellenkezőjét valja minden igaznak, szépnek, jónak és amely hibáit nem akarja levetni. Pedig a társadalom éppen ilyen új lendülettel dolgozni és javítani akaró nemzedéktől várhatná, hogy meggyógyítsa a pártoskodó gyűlölségtől és megmentse az atomizálás veszélyétől.

A középi kola a nemzet *szellemi elitjét* neveli. (Hóman.) Egyik feladata tehát, hogy a tanulók tömegéből a javát válassza ki, és hogy ezek képességeinek érvényesülését elősegítse. Ne lásson a társadalom a középiskola rostáló munkájában demokrácia-ellenes szándékot. Ne legyen hiszékenyebb annál a falusi szülőnél, kinek tudákos szomszédja azt mondta, hogy a szegény ember fiát úgy is megbuktatják az urak, azért nem is érdemes őt a gimnáziumba beírni. Egy-egy városban oly könnyen talál hitelre az a ráfogás, hogy ott egy bizonyos foglalkozási ághoz tartozó szülők gyermekeit „üldözik“. Éppen a tehetség, érzület és szorgalom tekintetében való kiválasztás tenné lehetővé a legegyszerűbb családok gyermekének is a vezető rétegbe való jutását és érvényesülését. Most ezt a tömeg-középiskolából nagy nehézségek árán kikerült, összeköttetései felhasználó gyenge képességű elem könnyen megakadályozhatja, mert ez foglalja el a helyek egy részét.

Szívelje meg a társadalom az iskola jóakaró figyelmeztetését, ha a tanuló nem gimnáziumba való és keressen a fiú tehetségének és hajlámainak megfelelő szakiskolát vagy gyakorlati foglalkozást számára! Ha a gimnáziumnak bármely társadalmi osztályból csakis a legkiválóbbakat kell oktatnia és nevelnie, akkor először ezekben fogja a harmónikus lelkületű és felelősséget érző magyar vezető állampolgár típusát kialakítani, majd ezek útján a társadalomban is az emelkedettebb gondolkodású és a nemzet egészének szükségleteit is szolgáló polgárok számát növelni. Erre pedig nagy szükség van. „Demokratische Verfassungen der Staaten werden zur Pöbelherrschaft führen, wenn nicht die Seelenverfassung der Mehrzahl ihrer Bürger eine aristokratische ist“.¹

Segítse a társadalom *anyagilag* is a középiskolát! Az utóbbi években a társadalom áldozatkészsége a legtöbb helyen már csak kitömendő madarakra és néhány évvégi jutalomra szorítkozik. A reászoruló szegénysorsú jó tanulók okos segítése nemzeti ügy. Az állam a köztisztviselők gyermekei számára alapított, majd a Horthy-ösztöndíj létesítésével megette az első lépést. Bár a társadalom folytatná!

A tanárság mai szomorú anyagi helyzetének javítása is kötelessége az iskolafenntartó társadalomnak és az államnak. Mit ér a legszebb célkitűzés, ha a célt megvalósítani törekvő emberek lendületét megakasztja a gond és keserűség?! Találjanak fedezetet arra is, hogy

¹ Kerschenteiner : Begriff der staatsbürgerlichen Erziehung, 62.

a középiskolai épületek tatarozására, a könyvtárak és szertárak fejlesztésére is jusson költség! A könyvtárra és tanszerekre fordított pénz bőségesen megtérül a társadalomnak avval, hogy a tanár továbbképzése meg nem akad, és mert nagyobb örömmel tanít, több eredményt is ér el.

A középiskolának egyházakkal, fenntartó testületekkel, a város különböző hatóságaival, a rendőrséggel, katonai hatóságokkal, államépítészeti hivattal, ipartestülettel, vasúttal, póstával, egyesületekkel, más közületekkel, többek között a szülői társadalommal van állandóan dolga. Mennyi súrlódási felület, mennyi érdekellentét! És mégis mindig meg kell találni a zavartalan érintkezés lehetőségét, az ellentétek kiküszöbölését a nemzeti feladat érdekében. Nagy áldás, ha a középiskola maga legjobb bizonyítéka a szociális nevelés eredményességének és ha a vele érintkező, tőle valamit váró társadalom ellen sem lehet ez irányban komoly kifogást emelni.

Bár az új magyar gimnázium hozzájárulna ennek az eszményi állapotnak a megvalósításához.

Járay Imre.

Modern nyelvtanítás hanglemez segítségével

(2. közlemény.)

IV. Az előbeszéd tanítása

Az előbeszéd tanítása nézetünk szerint rövid anatómiai bevezetéssel kezdődik, melynek célja az ember beszélőszerveinek és a hangképzés természetének megismertetése. Ha a tanulók megismerték az olyan alapfogalmakat, mint a levegő szerepe, hangszallagok, nyelv és szájtartás hangformáló befolyása, (erre vonatkozólag igen érdekes gyakorlati utasításokat ad *O. Schmidt*, i. m. 13–55. o.) akkor felhívjuk figyelmüket az artikulációsbázis szerepére. Minden egyes nyelvnél más és más „alapállás”-ban vannak a beszélőszervek, sőt apróbb részletekben egymástól eltérő mozgásokat is végeznek. (Például az alsó állkapocs, mely az angolnál előbb áll, mint a magyarnál, vagy németnél és sokkal nagyobb mértékű mozgást végez pl. a franciánál, mint az olasznál. Részletes összeállítást lásd *Löpelmann-Minnigerode* i. m. 72–75. o.) Az artikulációsbázis különbsége az oka, hogy minden nyelv, eltekintve a szavak más és más összetételétől is, másképpen „hangzik”. Ezt könnyen demonstrálhatjuk az osztály előtt: bizonytalán akad egy, sőt több idegen anyanyelvű tanuló, aki még nem beszél tökéletesen magyarul. Ha evvel a tanulóval magyar mondatot ismételtetünk el, világos, hogy idegenes kiejtéssel fogja visszaadni. Így minden tanulónk belátja, hogy az idegen nyelv hangjai, legalább részben, eltérnek a magyar nyelvtől és kíváncsian várja a különbségeket.

Most hanglemezről meghallgatjuk az idegen nyelvben előforduló hangokat példázó *szósorokat*: Először magánhangzók jönnek sorra, az-